

Természetesen nem használhatták fel az egész angol grammatikát, minthogy az e célnak megfelelő formában még teljes egészében nincs is meg. Így lényegében a R. L e e s könyvében¹ található szabályokból indultak ki a következő módosítással:

a) A generatív grammatikák tudvalevően egy kiinduló szimbólumból állítják elő a mondatokat. Itt azonban célszerűnek látszott 13 különböző kiinduló elemet felvenni. Ezek lényegében a különböző mondatfajtáknak felelnek meg.

b) Az egész igei szintagmát IC- (azaz „immediate constituents”, csak közvetlen összetevőket figyelembe vevő) — szabályokkal generálják, nem pedig transzformációs szabályok segítségével.

c) Néhány összetett mondatot is IC szabályokkal generálnak az olyan típusú igék esetén, mint a *find* és *see*, mivel ezek kiegészítője egész mondat is lehet (pl. *They find the meat is too tough*).

Az első kísérletben csak IC típusú szabályokkal dolgoztak, meglepően jó eredménnyel. A gép tulajdonképpen mondatfajtákat hasonlít össze, és ha a mondatfajta megtalálja, folytatja az elemzést.

Az ilyen és hasonló kísérleteknek elsősorban az a céljuk, hogy ellenőrizze a már kidolgozott IC, illetőleg transzformációs szabályoknak a helyességét. Más szóval a transzformációs grammatika ellenőrzésére számítógép is felhasználható negatív értelemben, ha ugyanis a gép a szabályok segítségével helytelen mondatot állít elő, akkor nem jók a szabályok.

Amint ebből a nagyon is vázlatos ismertetésből kitűnik, a számítógép a nyelvészeti kutatásban is jól használható. Ma már a nyugati országokban az alkalmazott nyelvészetnek egy új ágáról is szokás beszélni: az úgynevezett számítógépes nyelvészetről (computational linguistics). Ez a számítógépes nyelvészet alig egy évtizedes múltra tekinthet vissza, de máris sok eredménnyel büszkélkedhet. Ezek közül viszonylag sok van olyan is, ami a hagyományos nyelvészeti kutatásban is hasznosítható (gondolok itt elsősorban a stílusstatistikára, a szerzőségi vizsgálatokra, írástörédekek, ismeretlen írások vizsgálatára). Másrészt a matematikai nyelvészet is a számítógéppel kapcsolatos nyelvészeti kutatásoknak köszönheti létét. Véleményünk szerint ez már önmagában sem csekély eredmény.

Kiefer Ferenc

Változások lesznek az orosz helyesírásban?

Annak idején beszámoltunk arról, mik előzték meg az orosz helyesírás szabályainak megjelenését 1956 augusztusában, mi e szabályzat jelentősége (vö. Nyr. 82:149—61). Tekintettel arra, hogy az 1956-i tulajdonképpen az első hivatalos orosz helyesírási szabályzat volt, egyáltalán nem csodálkozhatunk azon, hogy röviddel megjelenése után nyelvészek, pedagógusok és egyszerű nyelvhasználók szükségesnek érezték e szabályzat tökéletesítését, következetesebbé, egyszerűbbé tételét.

Mert valóban csak erről van szó, nem pedig valamiféle többé-kevésbé gyökeres reformról — ezt minden eddigi hozzászóló hangsúlyozza. Hallatszottak ugyan ultraradikális hangok is ismét (így olyanoké, akik fel akarják eleveníteni az orosz írás latinizálásának kérdését), de ezek egészen elszigetelt vélemények lehetnek, és inkább csak az egyes folyóiratok sommás összefoglalóiban, bizottsági jelentések befejezésül közölt „elvetett javaslatok” rovatában értesülünk róluk.

¹ R. B. Lees: Grammar of English Nominalizations. Supplement the International Journal of American Linguistics, Baltimore (1960.).

A külső eseményeket röviden a következőkben foglalhatjuk össze. 1962-ben létrehoztak az SZTA Orosz Nyelvi Intézetében egy külön bizottságot a helyesírás időszerű kérdéseinek megoldására (természetesen V. Vinogradov akadémikus elnökletével). Ugyanabban az intézetben egy egész szektor foglalkozik azóta ezekkel a kérdésekkel. Egyes felmerült részproblémákat a szektor tagjai tüzetesen megvizsgálják, és javaslatukat ennek alapján terjesztik a bizottság elé. Ezen — önmagukban is igen érdekes — résztanulmányokból 1964 folyamán 3 gyűjteményes kötet látott napvilágot, 1965 első felében további két ilyen kötetnek kell megjelenie (l. Irodalom). A Russkij jazyk v Škole hasábjain 1962 óta, a Voprosy jazykoznanijaén meg a Russkij jazyk v nacional'noj Škol'éen 1964 óta jelennek meg elvi cikkek, olvasók levelei a kérdésről. Ezzel egyidejűleg az irodalmi hetilapok és folyóiratok hasábjain is megindult a „hozzászólások” áradata — stílusuk, hozzáértésük, intenciójuk olyan, amilyenhez itthon is hozzászoktunk korábban: Értetlenül állnak a változtatások előtt, és szenvedélyes hangon kikelnek ellenük.

Kétéves munkája egyik eredményeként az említett bizottság 1964 végén közzétett egy javaslattervezetet. Ennek alapján ismertethetjük az előirányzott változások főbb pontjait. Ezek szerint a változtatások lényeges részének nyelvészeti tartalma az lenne, hogy az orosz helyesírás alapvető, fonológiai (vagy ahogy a magyar irodalomban szokásosabb) morfematikus elvét következetesebben érvényre juttassa. Ezt szolgálná részben vagy egészben az a javaslat, hogy a *ц* betű után mindig csak *и* betű írassék (*цуган, отцу*) tekintettel arra, hogy a *с* hang a mai oroszban mindig kemény, utána mindig, bármit is írjunk, csak *у*-t ejtünk, nem *и*-t); hogy az úgynevezett susogók és a *ц* betű után hangsúlyos helyzetben mindig *о*-t, hangsúlytalanban meg mindig *е*-t írjunk; hogy az ábécéből elhagyjuk a *ѣ* jelet (ez eddig ilyen esetekben íródott, mint *сѣзд, отъезд* — vagyis igeikötő és tő között). Közvetve a fonematikus elvet erősíti természetesen a hagyományos írásmód érvényességi körének szűkítése is: javasolják a susogók utáni lágyjel elhagyását (tehát *чумаеш* a mostani *чумаешь* helyett, *ноч* a *ночь* helyett stb.). A változtatások egy másik része szabadabb teret engedne a kettős írásmódnak ott, ahol bebizonyosodott, hogy pillanatnyilag nem lehet csak az egyik vagy a másik formát egyeduralkodóvá tenni. Így az eddigi *о Маруу* írásmód mellett megengednék az *о Маруе*-félélt is (ugyanígy természetesen a hasonló végződésű him- és semlegesnemű szavak esetén is). Nyilvánvaló, hogy ez az engedmény a tervezet előkészítőinek szándéka szerint megkönnyíti az átmenetet egy következetesen morfematikus írásmódra ezekben a gyakori végzésekben (ti. a mostani *-и* végződés helyett itt is *-е*-t fogunk írni). Annak idején furecsállásunkat fejeztük ki azzal kapcsolatosan, hogy 1956 óta az *и*-vel kezdődő idegen szavakat *ы* betűvel kell írni bizonyos helyzetekben (*предыстория, безыдейный*). Az új javaslatok megengednék ilyenkor mind az *и*, mind az *ы* betűvel való írást (*предыстория* — *предистория*). Egyszerűbbé kívánják tenni a javaslat összeállítói a nagybetűk használatára vonatkozó szabályokat, az egybefírás-különírás eseteit és az elválasztási szabályokat (melyek egyébként már eddig is egyszerűbbek voltak, mint a mieink). Az orosz hangrendszerben nincsenek sem hosszú magánhangzó-fonémák, sem hosszú mássalhangzó-fonémák: ennek megfelelően a javaslat tervbe veszi a kettős mássalhangzók teljes megszüntetését (eddig is nagyjából csak kölcsönshangzókban fordult elő e jelenség, az új írásmódok tehát ilyenek lennének: *асимиляция, иригация*).

Az elvégzett elméleti kutatások közül általánosabb érdeke miatt egyet szeretnénk kiemelni, Frumkináét. Az ismert moszkvai nyelvstatisztikus azt tette vizsgálat tárgyává, milyen mérhető kihatása lenne, ha a javaslatokat elfogadnák. (Pontosabban: ő nem az itt ismertetett, hanem a korábban napvilágot látott Panov-féle javaslat kihatását mérte, az itt ismertetett annál szerényebb méretű.) Eljárása a következő volt. Steinfeldt kiváló orosz gyakorisági szótárából kiválogatta azokat a szavakat, amelyeket vagy amelyek egyes alakjait a reform érintené, segítséggül híva e munkához a Bielfeldt szerkesztette

orosz szövegmutató szótárat is. Tekintettel arra, hogy a javaslatok a legtöbb esetben egyes nyelvtani alakokat érintenek (tehát nem hasonlíthatók a mi *kevésbé, vajon*-féle változtatásainkhoz, ahol elég lett volna csupán ezeknek az egyedi szavaknak a gyakoriságát megnézni), Steinfeldt grammatikai táblázataiból az egyes alakok szövegekben tapasztalható gyakoriságát is figyelembe kellett venni (például a többes alanyeset gyakoriságát az *отцы—отцу* féle szavak esetén). Ilyen módon azt az eredményt kapták, hogy a Panov-javaslat megvalósítása esetén a változás a szövegszavak 2%-át érintené. Más szóval: minden leírt 100 szóra két olyan szó esnék, amit másként kell írni, mint eddig. Érdekes megjegyezni, hogy a szerző összehasonlította a nevezetes 1917-i orosz helyesírási reformmal a mostanit e szempontból: az 1917-i reform átlagosan 43%-os volt, tehát majd minden második leírt szóban változás állt elő! Egy helyesírási reform mértékét természetesen nemcsak ez az adat határozza meg. Frumkina rámutat arra, milyen sokat jelent a reform tartalma is. Így az 1917-i, mennyiségileg igen jelentős változás majdnem teljes egészében (97%-ában) igen egyszerű volt: el kellett hagyni a szó végéről a ъ jelet, illetőleg a ѣ jel helyett е-t, az и helyett meg и-т kellett írni mindenütt. A most javasolt változtatások ennél lényegesen bonyolultabban határozhatók meg.

Éppen e viszonylagos bonyolultság miatt, meg azért is, hogy a r e f o r m i r á n y a nem a legnépszerűbb, hiszen több esetben a kiejtés ellenére a morfológiai-fonematikus elvet kívánja érvényesíteni, nem vagyunk túlságosan optimisták szovjet kollégáink sikerét illetően. Pedig jó lenne, ha sikerülne a tervük.

Irodalom:

- Панов М. В.: Об усовершенствовании русской орфографии. — Вопросы языкознания XII. (1963), 2: 81—93
 Розенталь Д.: О реформе русского правописания. — Русский язык в национальной школе 1964, 2: 3—13
 Фрумкина Р. — Ходорович Т.: Некоторые количественные оценки предполагаемой реформы орфографии. — Русский язык в национальной школе 1964, 3: 15—20
 Янакиев М.: Теория орфографии и речь. — Вопросы языкознания XIII. (1964), 1: 61—74

A megjelent, illetve megjelenő tanulmánykötetek:

1964:

- Вопросы русской орфографии. — 136 lap.
 Проблемы современного русского правописания. — 176 lap.
 О современной русской орфографии. — 160 lap.

1965:

- Обзор предложений по усовершенствованию русской орфографии.
 Орфография собственных имен.

És végül a bizottság javaslata, mely — a mi szabályzatunk 10. kiadásának előkészítéséhez hasonlatosan — három részre tagolva (1. új szabályok, 2. részben megváltozott szabályok, 3. elvetett javaslatok) és a régiekkel összevetve közli anyagát, megtalálható például a következő helyen:

Предложения по усовершенствованию русской орфографии. — Русский язык в национальной школе 1964, 6: 4—52.

Papp Ferenc